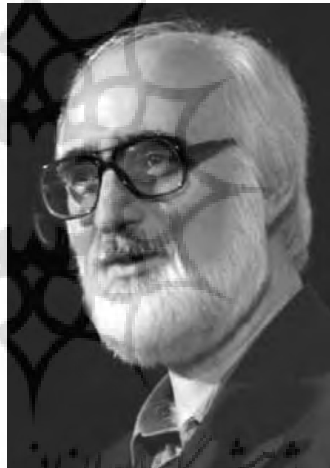

نیازهای مطالعاتی بر اساس اعتقاد، شغل و ذوق

گزارش نشست بررسی «نیازهای مطالعاتی دانش‌آموزان»
در سرای اهل قلم نمایشگاه کتاب

فرناز میری

نخستین نشست سرای اهل قلم کودک و نوجوان در بیست و سومین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران به بررسی موضوع «نیازهای مطالعاتی دانش‌آموزان» اختصاص داشت. جواد محقق تنها کارشناس این نشست با طبقه‌بندی نیازهای مطالعاتی در سه گروه مطالعات اعتقادی، شغلی و ذوقی و پرشمردن دلایل اساسی نیاز به مطالعه در این حوزه‌ها به برخی از عوامل موثر در دوری کودکان و نوجوانان از کتاب همچون مطالعه نکردن خانواده‌ها و مشکلات نظام آموزشی اشاره کرد. قرار دادن کتاب در سبد خرید خانواده و تهیه کتابخانه برای زوج‌های جوان در آغاز زندگی مشترک آن‌ها دیگر مطالبی بودند که برای ایجاد انگیزه و عادت به مطالعه در خانواده‌ها مطرح شد.

به گزارش کتاب ماه کودک و نوجوان، محقق در ابتدای سخنانش گفت: افراد مختلفی از دست‌اندرکاران ادبیات کودک و نوجوان یا علاقه‌مندان به حوزه‌ی کتاب و مطالعه، در زمینه‌ی نیازهای مطالعاتی کودکان و نوجوانان صحبت کرده‌اند. من قصد دارم در این زمینه براساس تجربه‌های شخصی‌ام که حاصل سال‌ها تدریس در کلاس‌های ابتدایی، راهنمایی، دبیرستان و دانشگاه تربیت معلم است، صحبت کنم. دسته‌ای از روان‌شناسان تا سن ۲۲ سالگی نیز افراد را جزو گروه سنی نوجوان به حساب می‌آورند. اما از آن‌جا که اغلب افراد دوست ندارند همچون کودکان و نوجوانان دیده شوند و تصور می‌کنند دوران نوجوانی، دوران کودکی است ما نیز جرات نمی‌کنیم به دانشجویان بگوییم شما نوجوان هستید و بیشتر آن‌ها را جوان تلقی می‌کنیم. بنابراین نیازهای مطالعاتی برای دانش‌آموزان و دانشجویان مقاطع مختلف یکسان است.

وی با تاکید بر نیاز به سه نوع مطالعه در تمامی افراد اظهار داشت: این سه نوع نیاز مطالعاتی چند ویژگی مهم نیز دارد. یکی از این ویژگی‌ها استمرار و دیگری هم زمان بودن آنهاست. نخستین کتاب‌هایی که یک کودک و یا نوجوان باید بخواند کتاب‌های اعتقادی است؛ چراکه همه‌ی انسان‌ها فارغ از این که چه دین، مرام و مسلکی دارند به چیزی معتقدند و ایمان و آرمانی دارند. این ایمان و آرمان نیازمند پرورش است و باید با مطالعه در آن زمینه رشد کند. از سوی دیگر انسان هرکاری را براساس اعتقاداتش انجام می‌دهد. دانستن یا ندانستن، پذیرفتن یا نپذیرفتن مسائل اعتقادی در انتخاب انسان بسیار تاثیرگذار است.

سخنران این نشست با اشاره به این موضوع که اگر در دوران کودکی و یا نوجوانی اعتقادات انسان تقویت نشود ممکن است او با انتخابی روبرو شود که در آینده برای او مشکلاتی را به وجود آورد توضیح داد: به عنوان مثال ما در سرزمین ایرانی و اسلامی زندگی می‌کنیم. به‌طور طبیعی بخشی از نیازهای مطالعاتی کودکان و نوجوانان ما کتاب‌هایی در حوزه‌ی آشنایی با دین اسلام است. اگر جزو اقلیت‌های دینی باشیم نیز در آن حوزه باید به مطالعه بپردازیم. البته این نوع مطالعه به دوران کودکی و به ویژه نوجوانی ما اختصاص ندارد، بلکه در همه‌ی دوران زندگی نیازمند مطالعه کتاب‌های اعتقادی هستیم. اعتقادات، بایدها و نبایدهای زندگی ماست و انتخاب‌های ما بر اساس اعتقادات ما شکل می‌گیرد. بر همین اساس آشنایی ما و قوی‌تر شدن بنیان‌های اعتقادی می‌تواند سلامت گزینش‌ها و انتخاب‌هایمان را تامین کند. علاوه بر کتاب‌های ترویجی و تبلیغی که در حوزه‌ی ادیان مختلف منتشر می‌شود، کتاب‌های متونی هر مذهب و دینی نیز جزو چنین کتاب‌هایی محسوب می‌شوند.

وی افزود: به عنوان مثال در دین اسلام باید افراد در حد نیاز خود و با توجه به گروه سنی‌شان قرآن بخوانند و با آن آشنا شوند. پس از آن کتاب‌های دیگر مانند نهج‌البلاغه و همچنین کتاب‌های تفسیری و مرتبط با احکام دینی نیز جزو کتاب‌های اعتقادی هستند که باید مطالعه شوند.

محقق دومین بخش از مطالعات مورد نیاز کودک و نوجوان و حتی بزرگسالان را مطالعات درسی آنها معرفی کرد و گفت: به تعبیر عمومی‌تر می‌توان این نوع از مطالعات را مطالعات شغلی نامید. هر یک از ما در زندگی شغلی داریم. کودکان و نوجوانان در دوران تحصیل دانش‌آموز یا دانشجو هستند و این شغل آنها به حساب می‌آید. به عبارت دیگر کاری است که افراد بیشترین وقت خود را به آن اشتغال دارند. کارگران، معلمان، کارمندان و دیگر مشاغل در تمامی حوزه‌ها نیازمند افزایش اطلاعات هستند. من به عنوان یک معلم باید شیوه‌های صحیح آموزش و پرورش و چگونگی کلاس‌داری را یاد بگیریم و در این حوزه مطالعه کنم؛ چراکه همیشه اطلاعات جدیدی بدست می‌آید که ممکن است حتی دانسته‌های قبلی ما را نفی کند یا اطلاعات بهتری را در اختیار ما قرار دهند.

طبق نظر محقق این مطالعه از جنس مطالعه اعتقادی است و تعطیل بردار نیست. سطح آن در دوره‌های مختلف زندگی بالا و پایین می‌رود و گسترده‌تر یا محدودتر می‌شود و افراد همواره در زندگی با شغل خود سروکار دارند. حتی یک زن خانه‌دار بیش از دیگران به مطالعه در زمینه‌های مختلف خانه‌داری و کسب اطلاعات در این حوزه نیاز دارد.

پرداختن به نیازهای مطالعاتی در طول و نه در عرض زندگی

وی در معرفی سومین نوع از نیازهای مطالعاتی تشریح کرد: مطالعات ذوقی، نوع سوم از نیاز مطالعاتی ماست. تمام افراد فارغ از این که چه اعتقادی دارند و یا به چه کاری مشغول هستند، علاقه‌مندی‌های شخصی نیز دارند. شعر، داستان، روان‌شناسی، هنر، هنرهای دستی، نقاشی، جغرافیا، حوادث و تاریخ شاخه‌های مختلف مطالعات ذوقی است. این نوع نیاز مطالعاتی از اهمیت بالایی برخوردار است و افراد باید در یک یا دو حوزه از شاخه‌های مورد علاقه خود منابع اصلی و کتاب‌هایی را مطالعه کنند. اما یکی از خوش‌شانسی‌های برخی افراد در زندگی این است که این مطالعات در طول زندگی آنها قرار می‌گیرد. اما برخی خوش‌شانسی کمتری دارند و این مطالعه‌ها در عرض زندگی آنها قرار دارد.

این کارشناس یادآور شد: به عنوان مثال من یک معلم و مسلمان هم هستیم، در مدرسه درس دینی تدریس می‌کنم و البته به این حوزه علاقه فراوانی نیز دارم. مطالعات اعتقادی، شغلی و ذوقی من هر سه منطبق بر هم می‌شود و بنابراین وقت بیشتری برای مطالعه دارم و می‌توانم در هر سه بخش بر روی این موضوع متمرکز شوم. افرادی که

چنین توفیقاتی در زندگی دارند موفق تر هستند؛ چراکه وقت بیشتری برای مطالعه دارند. گاهی ممکن است دو تا از این انواع مطالعه بر هم منطبق باشد. در نتیجه فرصت مطالعه فرد به دو بخش تقسیم می‌شود و باز هم زمان بیشتری برای مطالعه وجود دارد.

یکی از حاضران در این جلسه پرسشی مطرح کرد مبنی بر این که ممکن است ما به دلیل اعتقادات و نیازهای خود به مطالعات اعتقادی و شغلی بهای بیشتری بدهیم اما نیاز به مطالعات ذوقی خود را نادیده بگیریم. آیا ممکن است این مسئله مشکلاتی را برای ما به وجود آورد؟

محقق در پاسخ به این پرسش گفت: انسان به گونه‌ای آفریده شده که هم دارای عقل، هم نیازمند کار و فعالیت و هم دارای احساسات قلبی و غریزی است. تمامی این‌ها در کنار هم انسان را به کمال می‌رساند. اگر فردی برخی از این نیازها را حتی برای مدت کوتاهی تعطیل کند به مرور به انسانی تبدیل می‌شود که یکی از وجوه منشوری او رشد نکرده است. بارها افراد متخصص و کاردانی را در حوزه‌های تخصصی مختلف دیده‌ایم که در ارتباط برقرار کردن با دیگران بسیار ضعیف هستند و یا افرادی که به خوبی ارتباط برقرار می‌کنند اما اطلاعات شغلی آن‌ها بسیار ضعیف است. یا برخی هم در حوزه شغلی و هم ذوقی مطالعه کافی دارند اما چون شناخت و مطالعه اعتقادی کافی ندارند در زندگی دست به انتخاب‌هایی می‌زنند و مسیرهایی را می‌پیمایند که آن‌ها را دچار مشکلات عدیده‌ای می‌کند.

وی ادامه داد: منشور چندوجهی زندگی ما چه در زمینه شغلی که معیشت ما به آن بستگی دارد، چه در مسائل اعتقادی که روح و روان ما به آن وابسته و گره خورده است و چه در زمینه‌ی احساسات و ذوق شخصی نباید سرکوب شود بلکه باید در تمامی ابعاد به آن بپردازیم. در این غیر این صورت انسانی خواهیم بود تکامل نیافته که در برخی از ابعاد وجودی خود ضعیف مانده است. به عنوان مثال انسانی را تصور کنید که مغزی بسیار نیرومند دارد و از نظر قدرت تفکر بسیار قوی اما از نظر توانایی تحرک ضعیف است. به همین دلیل نمی‌تواند از توانایی تفکر خودش استفاده کند؛ چراکه ملزم به استفاده از تحرک هم هست. برای پرورش همه‌ی ابعاد وجودی و لذت بردن از زندگی باید تمامی این ابعاد در کنار هم رشد پیدا کنند.

یاد بگیریم به مطالعه عادت کنیم

کارشناس این نشست به تشریح برخی از دلایلی که از سوی دانش‌آموزان برای مطالعه نکردن در زمینه‌های غیردرسی مطرح می‌شود پرداخت و گفت: اغلب دانش‌آموزان می‌گویند ما علاقه داریم مطالعه ذوقی و اعتقادی داشته باشیم اما در حال حاضر باید به مباحث درسی مدرسه بپردازیم. پس از پایان دوران تحصیل به سراغ این نوع مطالعات نیز می‌رویم. تجربه ثابت کرده است اگر دانش‌آموزی در دوران مدرسه برای هر یک از این نوع مطالعات زمانی را در نظر نگیرد در آینده نیز در این زمینه‌ها توفیق زیادی برای مطالعه بدست نمی‌آورد. مطالعه نوعی عادت است اگر خود را به خواندن کتاب‌های اعتقادی و ذوقی عادت ندهیم نمی‌توانیم بعدها این عادت نکردن را به راحتی از خود دور کنیم. از سوی دیگر گرفتاری‌های زندگی روز به روز بیشتر می‌شود. و البته معلوم نیست این مطالعات شغلی چه زمانی به پایان می‌رسد. تا زمانی که دانش‌آموز هستیم کتاب‌های درسی، زمانی که دانشجوییم کتاب‌های دانشگاهی و هنگامی که شاغل شدیم کتاب‌های شغلی خود را مطالعه می‌کنیم. بعد هم صاحب همسر و فرزند می‌شویم و وظایف مرتبط با آن‌ها فرصت مطالعه را از ما می‌گیرد.

وی اضافه کرد: تمام نیازهای مطالعاتی باید هم زمان پرداخته شوند. بهتر است در طول روز، هفته، ماه و سال طبق برنامه در زمینه‌ی این سه نوع نیاز مطالعاتی کتاب بخوانیم. نیاز به مطالعات اعتقادی، شغلی و ذوقی در تمام طول زندگی ما ساری و جاری است؛ چراکه دوره‌ای در زندگی ما وجود ندارد که شغلی نداشته باشیم یا بی‌نیاز از مطالعات اعتقادی و ذوقی باشیم.

محقق در بخش دیگر از سخنانش به یکی از علت‌های عادت نکردن کودکان به مطالعه اشاره کرد و اظهار داشت: بسیاری از والدین اهل مطالعه نیستند بر همین اساس کودک و نوجوان نیز به مطالعه عادت نمی‌کند. دانش‌آموزی که در دست پدر و مادرش کتاب نمی‌بیند، در میهمانی خانوادگی هیچ‌گاه شاهد صحبت کردن آشنایان و اقوام درباره‌ی

کتاب یا مطلبی جدید نیست، وقتی نمی‌شوند بزرگ‌ترهای او درباره‌ی یک نویسنده، شاعر و مترجم صحبت و یا کتاب با یکدیگر رد و بدل نمی‌کنند در نتیجه این مسائل را آموزش نمی‌بینند، با آن‌ها ارتباط برقرار نمی‌کند و هرگز یاد نمی‌گیرد و نمی‌تواند به مطالعه علاقه‌مند شود.

استرس نمره دانش‌آموز را از کتاب دور می‌کند

وی در تشریح مشکل دیگر در این زمینه گفت: وقتی کودک به مدرسه می‌رود اگر معلمان او اهل مطالعه نباشند، او را هیچ‌گاه به نمایشگاه کتاب نبرند و یا عضو کتابخانه نکنند و یا اصلاً مدرسه کتابخانه فعالی نداشته باشد بنابراین طبیعی است که کودک نیز یاد نگیرد کتاب خوب است و مطالعه ارزشمند. همچنین نوع نظام آموزشی ما نیز به گونه‌ای است که هنگامی که کودکان وارد مدرسه شدند نه تنها میل و رغبت آن‌ها به مطالعه افزایش نمی‌یابد بلکه متأسفانه کاهش نیز پیدا می‌کند. استرس‌هایی که معلمان و مربیان مدرسه بر روی مسائل رقابتی نمره و معدل ایجاد می‌کنند باعث می‌شود دانش‌آموزان ساعت‌های اضافی را صرف خواندن درس‌ها، تست زدن‌ها و شرکت در کلاس‌های کمک آموزشی کنند که نه به آن حوزه علاقه دارند و نه حتی نیاز. این مسئله آن‌ها را در طول زندگی از کتاب دور می‌کند. اگر ما معلمان آگاهی و درایت بیشتری داشته باشیم به جای آموختن یک مشت محفوظات به دانش‌آموزان سعی می‌کنیم آن‌ها را به مطالعه عادت دهیم.

این نویسنده توضیح داد: اگر دانش‌آموزان به مطالعه عادت کنند در هر زمینه‌ای که کمبود داشته باشند به راحتی می‌توانند در آن حوزه از منابع فراوانی که در جامعه به صورت صوتی، تصویری، مکتوب و غیر مکتوب وجود دارد نیازهای خود را برطرف کنند. اما متأسفانه به دلیل امتحان و ترس از نمره دانش‌آموزان درگیر مطالعاتی هستند که نیازهای شغلی، ذوقی و حتی اعتقادی آن‌ها را نیز پاسخ نمی‌دهد. به ندرت فارغ‌التحصیلان دانشگاهی ما در رشته‌ای که در آن تحصیل کرده‌اند شاغل می‌شوند و به ندرت این افراد تخصص واقعی دارند. حتی افراد در رشته‌هایی تحصیل می‌کنند که به آن علاقه ندارند، در نتیجه لذتی از زندگی خود نمی‌برند.

روز «هدیه کتاب» در تقویم ملی

وی در ادامه راهکارهایی را برای ایجاد علاقه به کتاب در کودکان پیشنهاد کرد و توضیح داد: در این زمینه باید همه دست به دست هم دهیم. خانواده در مرحله نخست و اولیای مدرسه در مراحل بعدی می‌توانند کودک را به مطالعه علاقه‌مند کنند. حتی در خرید هدیه من پیشنهادی را مطرح کردم مبنی برنام‌گذاری روزی در تقویم ملی با عنوان «روز هدیه کتاب» تا به کودکان خود و یا به یکدیگر کتاب هدیه دهیم. حتی می‌توانیم کتاب‌هایی که خوانده‌ایم و دیگر نیازی به مطالعه آن‌ها نداریم را هدیه کنیم. این امر سبب می‌شود بحث نقل و انتقال کتاب نیز صورت بگیرد. در عیدها، جشن تولدها و جایزه‌های تشویقی نه این‌که تنها کتاب هدیه دهیم اما می‌توانیم در کنار هر هدیه دیگری یک کتاب یا مجله نیز به عزیزان خود هدیه کنیم.

محقق با تأکید بر قرار دادن کتاب در سبد خرید خانواده تشریح کرد: اگر خرید کتاب را در سبد خانواده قرار دهیم کودک یاد می‌گیرد که کتاب یکی از نیازهای ضروری زندگی است. رفتن خانوادگی به نمایشگاه کتاب و خرید کتاب کم‌کم کتاب را به بخشی از زندگی کودک بدل می‌کند. اگر ما اهل کتاب نباشیم فرزندان ما هم رغبتی به کتاب ندارند. خیلی از خانواده‌ها فکر می‌کنند اگر کودک یا نوجوان مطالعه غیر درسی داشته باشد از درس خود بازمی‌ماند اما تحقیقات نشان می‌دهد این نوع مطالعه در پیشرفت درسی نیز به دانش‌آموزان کمک می‌کند.

وی افزود: در پژوهشی مشخص شد اگر دانش‌آموزی در درس ریاضی ضعیف است به علت کمبود هوش او در این زمینه نیست بلکه ضعف مطالعات غیر درسی سبب می‌شود تا او صورت مسئله را نفهمد، چراکه با واژگان آشنا نیست.

این کارشناس در پایان سخنانش با تأکید بر ایجاد کتابخانه‌های کوچک در منازل یادآور شد: آیا تا به حال در تهیه‌ی جهیزیه‌ی یک زوج جوان هیچ خانواده‌ای به فکر تهیه کتاب‌خانه برای آن زوج بوده‌اند. همه در فکر سرویس خوابند و نه سرویس بیداری. گویی این زوج باید تمام عمر در خواب غفلت به سر برند. اما فراموش نکنیم که باید از دوران کودکی انس با کتاب را در فرزندان خود ایجاد کنیم و این روند را ادامه دهیم تا آن‌جا که حتی در زمان ازدواج تهیه‌ی کتابخانه جزو اقلام جهیزیه باشد.